

Posudek vedoucího na doktorskou práci

Mgr. Drahomíry Malykové

Nálezy lidských kosterních pozůstatků na sídlišťích mladší a pozdní doby bronzové ve středních Čechách

Práce je věnována velmi známému fenoménu, o kterém existovalo již mnoho starších prací. Autorka sestavila obsáhlý katalog na podkladě dostupných nálezových zpráv v archivech, mohla využít obsáhlé disertace Václava Spurného, která bohužel byla publikována jen ve velmi stručném výtahu. Úvodem podává stručné dějiny bádání o daném tématu, zabývá se obecně problémy zpracování kosterného materiálu a stručně shrnuje evidenci o pohřbech na sídlišťích od neolitu až do konce doby římské v Čechách.

Kapitolka o přesnějším chronologickém zařazení nálezů je velmi stručná, přesnější zařazení nálezů je uváděno jen málokdy. Je to pochopitelné u autorky, jejíž zaměření je odlišné, i když snad mohla s archeology své doklady konzultovat; zejména s L. Smejtkem či L. Jiráněm, ale i s vedoucím práce. Nejpodrobnější současnou chronologii sídlišťní keramiky podal L. Smejtek, ale starší je dobře dostupná ve svazku o době bronzové z řady *Archeologie pravěkých Čech a z poslední doby* je také podrobně probrána v publikacích pohřebišť ve středním Povltaví (Křepenice, Hřiměždice) a sídliště ve Vikleticích. Knovízská kultura s její štítarskou fází trvala asi 500 let a aspoň podle zjištění v severozápadních Čechách se obraz tohoto fenoménu v jejím průběhu dosti podstatně měnil; podle diskusí vedoucího práce s J. Hralou a J. Chocholem byla tehdy dostupná situace ve středních Čechách obdobná.

Užitečný je přehled „pohřbů“ v jeskyních, kupodivu je jen krátce pojednáno o Velimi, kde publikace Hardinga a dalších přinesla mnoho podrobně diskutovaných dokladů o násilnostech a ubíjení. V přehledu chybí srovnání mezi nalezišti, kde kostrových pohřbů je mnoho, a těch sídlišť, kde se takové jevy vůbec nevyskytují nebo jen zcela výjimečně; těch druhých je kupodivu více než prvních.

V kapitole o problematice hodnocení mortálních zásahů na lidských kosterních pozůstatcích se autorka přiklonila ke skeptické linii proti té, representované především J. Chocholem, se kterým spolupracoval Jiří Hrala a my s Drahomírem Kouteckým, a které zhruba zastával většinou i Emanuel Vlček, když jsme s ním - zpravidla jen ústně - některé problémy konzultovali, zatímco Milan Stloukal byl již tehdy podstatně skeptičtější.

Jistě užitečné jsou autorčiny úvahy o kompletnosti a zachovalosti koster, rozkladu a taxonomických procesech, porušení podle typů půd, ohně a mrazu. V kyselých půdách se kosti nedochovaly, ale přesto budou zřejmě podobné zvyklosti v lužické kultuře podstatně vzácnější.

Vedle toho lze považovat za zajímavé i úvahy o porušení kostí způsobených mikroorganismy, rostlinami a zvířaty, dále autorka vysvětluje, podle čeho stanovovala věk a pohlaví; i zde projevuje značnou skepsi k předchozímu bádání. V kapitolách o poranění kostí dochází opět ke zjištění, že perimortální a postmortální zásahy lze jen těžko odlišit.

Při vlastní analýze převažuje opět skepticismus ohledně možnosti interpretací, zřejmě Heideggerovo *Stimmung* autorky se přiklání směrem k agnosticismu, i když aspoň na jednom místě připomíná, že nedostatečně prokázaná existence jevu nevylučuje jeho existenci.

Tady bych asi ze svého hlediska připomněl, že v celkovém kontextu antických a předantických pramenů včetně raného středověku, máme dostatek evidence o násilných usmrceních, popravách a lidských obětech, a že – cum grano salis – kostrový materiál z knovízských jam vcelku odpovídá těmto písemným pramenům, takže za nejpravděpodobnější pro jeho možné interpretace by bylo se pohybovat v tomto prostoru, ve kterém se interpretace pohybovaly již od doby Matiegkovy. Evidence pozdějšího ukládání do hrobů zemřelých, snad na jaře po odtání sněhu, u jinak rituálních únětických hrobů se týká velmi odlišného komplexu jevů.

Ovšem řádný žárový pohřeb byl nákladnější, byl zřejmě vyhrazen jen „těm rovnějším“ a mnohé pohřby kompletních koster v jamách, původně ve své většině zásobních silech, byly velmi pravděpodobně daleko levnější pohřby nízké vrstvy a nesvobodných. O dobře vybavené rituální pohřby v kategorii kostrových šlo jen výjimečně. Od mého článku ve Filipově sborníku se jejich počet rozšířil jen málo.

Rozsáhlá část práce pojednává o antropofagii, kterou bych – na rozdíl od autorky – považoval za velmi pravděpodobnou, i když bez koprolitů zatím za plně neprokazatelnou. Ale tento spor už trvá přes sto let, a výsledek závisí více od naladění a paseky (*Klärung* u Heideggera) příslušného autora či autorky: kdo má rád dramatické situace a krváky, rád ji přizná, komu je pomyšlení na možnost lidožroutství odporné, bude se snažit evidenci co možná zlehčit. Kdo položí otázku o jednotlivých poškozených lidských kostech v jamách se suspektními či evidentními zářezy, pokusí se hledat odpověď především v možnosti antropofagie, kritik jeho stanoviska hledá protidůvody. V každém výsledku se zrcadlí i úhel našeho osobního přístupu,

metodického zázemí, převažujícího hlediska a úhlu pohledu té či oné doby a převládajícího konsensu u určité školy či generace. Jako archeologové jsme čekali od fyzických antropologů více, než v palbě kritiky je asi schopná přinést bez kontextu dalších pramenů a bez dedukce z toho, co víme odjinud, zejména z historických pramenů a etnografie.

V oblasti srovnání s písemnými a etnografickými prameny bych dával přednost zohlednění těch z Evropy a jejího bezprostředního sousedství před vzdálenějšími. Doporučil bych znovu klasickou knihu Jindřich Čadíka O čarovné moci lidské hlavy a práce o lidských obětech a náboženství u Keltů, mezi jejichž předky lid s knovízskou kulturou pravděpodobně patřil. I tak však příslušná kapitola prozrazuje široký rozhled autorky.

Pochvaly si zaslouží jak pečlivost katalogu, tak textu, překlepů je jen velmi málo, grafická úprava výborná.

Pro případnou publikaci doktorské disertace bych doporučoval přihlédnout k další nové literatuře o podobných jevech, zejména v publikacích komise UISPP o funerální archeologii, Vydává je XXXIII komise Union académique internationale des Études Préhistoriques et Protohistoriques, předsedou je dnes Valeriu Sirbu z muzea v Tulcea v Rumunsku. Srov. z 12 publikovaných sborníků zejména ony poslední : The XIth a International Colloquium on Funerary Archaeology "The Necropolises and their Environment (1st millennium B.C.)" Buzau 2009 a další z r. 2010); dále by bylo vhodné prohlédnout příslušné příspěvky publikované v rozsáhlém sborníku římské konference. Sepolchri tra i vivi – Buried among the Living, Roma 2006, vydaného jako svazek časopisu: Scienze dell'antichità, Storia - archeologia – antropologia 12, 2007-8, Roma 2009.

Přes uvedené nedostatky a výhrady jde bezpochyby o práci pilnou a záslužnou, shrnující velké množství materiálu a prokazující autorčinu akribii, široký rozhled, značné heuristické úsilí, o práci odpovídající požadavkům na doktorské práce kladeným, a proto ji plně doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 11. května 2012

Sc.